

HET WOORD VAN DE WEEK

19e jaargang nr. 48 5 december 1966

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 6,— per jaar
buitenland f 7,50 per jaar
voor België f 6,50
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Sint Nikolaas

Mooi dat u luistert. Er zullen er vanavond heel wat zijn die wel wat anders te doen hebben, dan naar de radio te luisteren. In gezinnen met kinderen is nu de Sinterklaasdrukke al in volle gang, denk ik, met alle kleine emoties die daar zo aan vast zitten. Mijn toespraakje is ook helemaal niet voor Sinterklaasvierende kinderen bestemd. Nu verwacht ik ook niet dat de kleuters met glinsterende oogjes en rode koontjes naar de uitzending „Geestelijk Leven” zullen luisteren, maar je kunt nooit weten. Vandaar deze waarschuwing.

Ik neem aan, dat u die luistert alleen bent of met enkele volwassenen. Op avonden als deze kan het alleen zijn gauw tot verlatenheid worden. Ook al heeft men de eenzaamheid misschien zelf verkozen. Mogelijk uit protest. Soms kan men hartgrondig genoeg hebben van alle kneuterige welwillendheid; soms zijn het ook de omstandigheden, die het stil om ons heen maken, terwijl iedereen feestviert. In beide gevallen kan men zich ongelukkig voelen.

Het is eigenlijk vreemd dat juist bepaalde dagen aan het einde van het jaar die stemming kunnen oproepen: Sinterklaas, Kerstmis, Oude jaar. Het miezerige of koude weer draagt daar ook toe bij. De wereld die toch al niet zo opwekkend is, lijkt nog minder uitzicht te bieden dan anders en in een soort zelfkwellen willen we ook niet meer in het sprookje geloven. In dit verband herinner ik me opeens een leersaam verhaal, dat ik onlangs van één van m'n vrienden hoorde. Het speelt midden in de bezettingstijd en het gaat ook over een Sinterklaasavond. Er was een uitgaansverbod na acht uur 's-avonds en wie eenmaal bij elkaar waren, konden niet meer naar huis.

Ergens waren een aantal volwassenen en kinderen bij elkaar om Sinterklaas te vieren. Er waren ook een paar onderduikers bij. De kinderen waren niet jong meer. Ze geloofden niet meer in Sinterklaas. Overigens werd het feest volgens alle regelen van de kunst gespeeld; met een echte Sinterklaas en Zwarte Piet. Maar om het niet al te kinderachtig te maken, had Sinterklaas afgesproken dat Piet op een gegeven moment Sint's baard zou afpakken en om-

doen en Sint zou hem achterna zitten om zijn baard terug te krijgen. Wat je noemt: een dol-komische klucht.

Nu, zo gebeurde het ook allemaal. Iedereen had uitbundige pret en de nargheid van oorlog en bezetting was voor een ogenblik vergeten. Tenslotte ging iedereen slapen. Zo goed en zo kwaad als het ging in het overvolle huis. Op de grond lagen drie jonge meisjes, zo tussen de veertien en zestien. Sint hoorde ze napraten. Het was een leuke avond geweest, vonden ze. Alleen dat geval van die baard, nee, dat was toch niet je ware geweest. Dat hoorde er niet bij. En één van de meisjes besloot de discussie met de wijze opmerking: „Tenslotte moet een sprookje een sprookje blijven”.

Misschien had ze wel gelijk. Mensen van deze tijd geven niet veel om sprookjes. Tenminste niet om dat soort vriendelijke sprookjes dat in de decemberdagen hoogtij viert. Roodkapje kan er nog mee door: die wordt tenminste ordentelijk opgegeten door de wolf en daarna wordt de wolf levend opgehangen. Maar het rechte geloof in het sprookje van Sinterklaas is moeilijker. Het is het sprookje van de verrassing en verrassingen kennen we alleen nog maar als onaangename verrassingen. Maar men zou zeggen, dat dit een reden te meer is om elkaar een enkele keer eens prettig te verrassen.

De wereld is eigenlijk helemaal niet voor mensen gemaakt. Het is een barre werkelijkheid die weinig bewoonbaar is, tenzij wij hem zelf bewoonbaar maken. Dat is eigenlijk het sprookje van Sinterklaas. Het herinnert ons aan de noodzaak de wereld leefbaar te maken en te houden. Daarbij is het onbeholpen Sinterklaasgedichtje met zijn plagerijen en de met zorg gemaakte surprise met zijn toewijding eigenlijk van meer betekenis dan het dure cadeau. We willen dan wel eens nuchter zijn en denken dat het er allemaal zoveel niet toe doet. Iedereen weet toch dat Sinterklaas niet bestaat? Maar we vergeten dat iedereen in het geheim hoopt dat hij toch bestaat. Daarom moet het sprookje een sprookje blijven.

Jammer, dat de mensen die Sinterklaas vieren nu waarschijnlijk niet luisteren. Want ik weet

niet of ze het allemaal erg goed vieren. En u, die luistert, viert misschien geen Sinterklaas. Tenzij er een wonder gebeurt. Maar het wonderlijkste van wonderen is dat ze gebeuren. Tenminste als we er zelf het nodige voor doen. Misschien niet bepaald op Sint Nikolaasavond, maar doorlopend.

Terwijl ik dit zo zeg, komt de twijfel bij me op. Wat weet je eigenlijk, vraag ik me af, van de ontmoediging, de verlatenheid, de ellende van anderen? En ik moet antwoorden: niets. — Alleen dit, dat er maar één manier kan zijn om er mee te leven. En dat is, de moed opbrengen om ze de baas te worden. Niet om ze weg te praten, maar om ze aan te kunnen. Niemand weet wie hem of haar nog nodig heeft en wanneer. Een filosoof — Plato — zei: „Moed is te weten, wat men vrezen moet en wat niet. Maar wat men het ergste vrezen moet, is de leegte, het niets. Men moet ze niet uit de weg gaan, maar men moet ze zelf inhouden geven.”

Er zijn mensen die zich afvragen of het wel de moeite waard is zich bezig te houden met persoonlijke levensvervulling in een zo ontmoedigende wereld. Met zoveel honger en ellende, met zoveel geweld en vernietiging, met zoveel schijnheiligheid en verstarring. Vele ouderen beklagen zich over de ondankbare en provocerende jeugd; jeugdigen wentelen zich met wellust in de afkeer van de duffe en gevestigde samenleving. En ook zij halen de schouders op over persoonlijke onvoldaanheid en ontmoe-

diging.

Maar ik heb dat nooit goed kunnen begrijpen. Het is zoiets als: „Zolang ons een atoomoorlog bedreigt, heeft het individuele bestaan geen betekenis”. Maar ik zeg eerder het omgekeerde: „Het enige wat men tegen de atoombom kan doen, is het persoonlijk leven de moeite waard maken”. Want daar vandaan moeten de krachten komen die de wereld leefbaarder maken. Het is dwaasheid wrevel en wrok vrij spel te laten en tegelijk te hopen op een menselijker samenleving. Dat is geen bekrompen individualisme, maar een beroep op de persoonlijke mogelijkheden van gewone mensen.

Het klinkt misschien wat ver gezocht verband te leggen tussen Sinterklaas en de toekomst van de wereld. Maar ik kan nauwelijks over het ene doordenken, zonder dat het andere bij me op komt. Niet dat het lot van de wereld af zou hangen van de wijze waarop u en ik de avond van Sinterklaas doorbrengen. Maar wel, dat de kans om er wat van te maken verband houdt met de manier waarop de mensen met elkaar omgaan.

Daarom pleit ik voor die happenings in het leven, zoals Sinterklaas in plaats van ook nu langs elkaar heen te leven. Daarom hoop ik dat ook de meest eenzame zich op één of andere manier verbonden weet met anderen. Want in de eeuw van computers en organisatie kunnen we, juist niet, zonder de droom van bij elkaar te behoren. Het sprookje moet sprookje blijven.

J. P. VAN PRAAG.

HET NIEUWE PROFIEL VAN DE VROUW (3)

Overgenomen uit Mens en Wereld d.d. 15-10-'66

Een dezer dagen schreef een dagblad — genuanceerder dan nu gebeurt — dat vrouwelijke schrijvers vrijwel altijd bewogen worden door rancune nog niet eens zozeer tegen de man, als wel door rancune tegen het vrouwelijke in hen zelf. Deze opmerking bracht me plotseling een paar woorden in gedachten van de schrijfster Nel Noordzij (mevr. P. M. van Breevoort-Noordzij) tijdens een gesprek over vrouwenemancipatie¹⁾. Dat wat een vrouw doet, zei zij, is „leven met geleende mannenogen”.

Met beide uitspraken, zowel die over de haast immer aanwezige rancune bij vrouwelijke auteurs, als die over de „geleende mannenogen”, ben ik het oneens. Me dunkt, dat het nu net een van de kenmerken is van de verschuivingen in de positie van de vrouw, dat zij op dit moment zeer wel in staat is als vrouw en „met vrouwen-ogen” haar eigen bijdrage te leveren aan en in onze maatschappij.

Misschien is dit optimistisch oordeel voor een belangrijk deel te danken aan een vrouw, die vele artikelen en een boek heeft geschreven juist over de situatie van de vrouw, zonder dat daarin een spoor van rancune voorkomt. Integendeel. Noch ten aanzien van de man, noch ten aanzien van „het vrouwelijke” (wat dat dan ook mag zijn), noch ten aanzien van de kerk is mevrouw Govaart²⁾ agressief of rancuneus in haar „Storm na de stilte”.

„De plaats van de vrouw in de kerk”, luidt de ondertitel van het boek. En omdat het hier gaat over de katholieke kerk, lijkt het nuttig, iets

meer over de denkbeelden in deze publikatie ontvouwd, te vertellen. Op buitenstaanders immers maakt de katholieke kerk een volstrekt mannelijke, patriarchale indruk. Dit komt vooral tot uiting in haar hiërarchische opbouw, in haar abstrakte uitspraken en in haar rechtssysteem. Een insider als mevrouw Govaart onderscheidt overigens scherp (bl. 8), dat anderszijds „de kerk in haar vroomheid, haar wat „huiselijke” en wereldvliedende bezorgdheid al te vrouwelijk is geweest”. De schrijfster gaat na in hoeverre het mannelijke en het vrouwelijke element in de katholieke geloofsgemeenschap mede zouden kunnen werken aan het totstandkomen van een vernieuwde kerk. Dat zij ons al schrijvend tevens een beeld tekent (ten dele een toekomstbeeld) van een andere, nieuwe katholieke vrouw, is een interessant verschijnsel. Het woord „andere” is hier met opzet gebruikt. Ons denkpatroon gaat nog dikwijls uit van een geschabloneerd type katholieke vrouw, dat niet meer klopt met de werkelijkheid.

In „Storm na de stilte” worden zaken behandeld, die voor buitenkerkelijken niet opzienbarend zijn, bv. in het hoofdstuk „Van pop tot partner” over de veranderende man/vrouw verhouding binnen het huwelijk. Omdat wij niet belast zijn, althans proberen niet meer belast te zijn met traditionele uitleg van de beschouwingen over bijbelpassages en pauselijke encyclieken, waaruit de vrouwelijke onderdanigheid ten opzichte van de man gelezen zou kunnen

Kalender 1967

De kalender 1967 van het
Humanistisch Verbond
is verschenen.
Deze is wederom in
2-kleurendruk uitgevoerd.

De prijs is

f 3.00

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door
storting of overschrijving van f 3,— op post-
rekening 304960 t.n.v. het Humanistisch Ver-
bond, Utrecht.

In de omschrijving: Kalender 1967.

worden, valt het ons nauwelijks zwaar, in te stemmen met de idee van het zgn. partner-huwelijk.

Maar ook al vertelt de schrijfster ons in dit opzicht niets nieuws, het moet beslist als een moedige daad beschouwd worden, dat zij in haar kring zo duidelijk stelling heeft genomen tegen nog steeds gangbaar denken in.

Verrassend — althans voor mij — is het hoofdstuk over de vrouwelijke religieuzen. Mevrouw Govaart treedt in het strijdperk voor alle vrouwen in de katholieke kerk en dus ook voor de al te veel „geïnfantiliseerde nonnetjes”, die in het denken en plannen van de kerk zo dikwijls buiten beschouwing gelaten zijn.

Voor niet-katholieken vormt het kloosterleven een zaak waar met een zekere bevreemding tegenaan gekeken wordt. Als we één groep vrouwen zouden moeten noemen, waarvan het silhouet voor eens en voor altijd gefixeerd lijkt te zijn, dan zijn het wel nonnen. Met enig theatraal overdrijven kunnen we zelfs zeggen, dat nonnen in het geheel geen eigen profiel hebben... alleen een kap, behorend bij een middeleeuwse kracht. (Dit laatste is niet helemaal billijk; er zijn enkele ordes, die hun kleding gewijzigd hebben tot een ongeveer aan deze tijd aangepaste dracht).

Mevrouw Govaart nu stelt — en met haar hebben een aantal anderen zich over dit probleem gebogen — dat de zusters recht hebben op een eigen plaats in de kerkelijke hiërarchie en dat eveneens een ligatuur zou moeten bestaan tussen hen en de lekenstand. Hiermede geeft ze voor deze groep een weg aan, die perspectief lijkt te bieden; ze schetst een eigen profiel voor de vrouwelijke religieuzen, zonder dat ze overigens haar kritiek spaart. Zo schrijft ze (bl. 111) dat de religieuzen dan minder de nadruk zouden moeten leggen op eigen heiligheid, op eigen ziel en zaligheid, maar meer vrome aandacht zouden moeten tonen voor de gemeenschap.

In het boek wordt met enige spijt gekonstateerd: „Zoals lange tijd met „de mens” eigenlijk „de man” werd bedoeld, zo schijnt in de kerk

TELEVISIEUITZENDING

van het

HUMANISTISCH VERBOND

op maandag 12 december 1966

nederland 1, 19.05 uur.

In de eerste uitzending van het Humanistisch Verbond wordt naast enkele andere actuele humanistische zaken aandacht besteed aan een van de grote wegbereiders van het humanisme in Nederland, prof. mr. dr. Leo Polak die 25 jaar geleden op 9 december 1941 in Sachsenhausen overleed. De redactie van dit televisieportret berust bij prof. dr. Libbe van der Wal, de eerste die onder leiding van wijlen prof. Polak promoveerde.

de leek nog altijd bij voorkeur of zelfs bij uitsluiting de mannelijke leek te zijn” (blz. 140). Ook dit is natuurlijk verklaarbaar, maar het mag niet worden voortgezet. Typerend voor de schrijfster is, dat zij daarbij zegt, dat de vrouwelijke leek zich dan ook zal moeten voorbereiden op haar inbreng in de kerkgemeenschap, dat zij niet in gebreke moet blijven.

Het meest interessant is de stellingname van mevrouw Govaart met betrekking tot de vrouw in het ambt van de kerk, dus de vrouw als priester. Voor andere kerkgenootschappen is dit een emotionele zaak (geweest?); in de katholieke kerk is men nog nauwelijks begonnen er over te denken. Nog nooit is een vrouw tot priester gewijd. Waarom niet? Leest u „Storm na de stilte” en leest u vooral mevrouw Govaart's weerlegging van de oude, taaie argumentering.

Maar — eigenlijk jammer — ze gaat niet verder dan weerleggen. Ze zegt „laten we verder maar afwachten” (blz. 185). Misschien heeft ze gelijk, als ze meent, dat de toelating van de vrouw tot het ambt geen zaak is van forceren en duwen.

Het boek van mevrouw Govaart, heeft uiteraard, weerstand gewekt in bepaalde katholieke kringen, elders is het met waardering ontvangen; er zijn vertalingen in het Engels en Duits verzorgd. Het lijkt echter geen twijfel dat de schrijfster, door niet met „geleende mannen-ogen”, maar als vrouw de plaats van de vrouw in de katholieke kerk te bezien, een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het gehele vraagstuk van de nieuwe profilering der vrouw.

M. ROOD-DE BOER.

1) Het gesprek werd georganiseerd door de redactie van Symbiose in januari 1963; een verslag is gepubliceerd in Symbiose nr. 1, 1963.

2) Drs. Tine Govaart-Halkes, „Storm na de stilte”, Amboboek 1964.

Vraagt kerstkaarten van de

HENRIËTTE ROLAND HOLST STICHTING

Dit jaar een tekening van Godert v. d. Berg.

Prijs f 0,25 per stuk.

U kunt kaarten bestellen door overschrijving op postrekening no. 542151 t.n.v. bovengenoemde stichting te Hilversum. Secr.: Burg. Lambooylaan 27, Hilversum, telefoon (02950) 45797.

Verzet

Minder dan de helft van de nu nog levende Nederlanders heeft de bezettingstijd bewust beleefd. De anderen waren of nog niet geboren of zij waren nog te jong om precies te weten, wat er gaande was. En toch schijnt het mij toe, dat de belangstelling voor de oorlogsjaren nog steeds toeneemt, vooral in de laatste tijd. Hoe zou dat komen?

Ik ben het eens met hen die zeggen, dat het opgroeiende geslacht behoort te weten, wat er gebeurd is in de donkere jaren van 1940 tot 1945. Het zou trouwens ook wel heel goed moeten weten, wat daarvoor en dat daarna is gebeurd. Maar ik begin in toenemende mate te vrezen, dat wij met al onze verhalen en boeken toch niet bereiken, wat wij willen, namelijk een inzicht geven in hetgeen de volwassenen in de bezettingstijd heeft beroerd, wat hen heeft beziggehouden, wat sommigen van hen tot verzet heeft gebracht, anderen tot collaboratie en de meesten tot een morrend maar gewoonlijk dadenloos wachten op de afloop.

Over de illegale werkers is veel geschreven. Maar de talloze redenen, waarom zij hun levensgevaarlijke werk hebben gedaan zijn bij mijn weten nog nooit grondig onderzocht. Er waren principiële voorstanders van de democratie, mensen die zich moesten verzetten tegen de onmenselijkheid en ook mensen die onberekenend het eenvoudig niet wilden nemen wat er gebeurde. Daarbij kwamen zij die zich persoonlijk bedreigd voelden. En als al die gevoelens nu maar sterk genoeg waren om doodsgevaar te trotseren en zich van alle banden los te maken, dan was er een kans, dat zulke mensen in de illegaliteit gingen.

Aan de andere kant waren er ook bij de collaborateurs veel schakeringen. Er waren overtuigde nationaal-socialisten en lui die er beter van hoopten te worden. Er waren er die dachten, of misschien vreesden, dat Duitsland toch wel winnen zou en zich alvast van een goede plaats wilden verzekeren. Er waren ook doodgewone misdadigers en geldwolven bij.

Maar de grote massa van de gewone burgers, die niets van de „nieuwe orde” moesten hebben, die gewoon naar hun werk gingen, misschien stiekum naar de Engelse zender luisterden en illegale blaadjes lezen maar verder in de eerste plaats bedacht waren op eigen lijfsbehoud en dat van hun gezinnen, hoe hebben die de bezettingstijd verwerkt? Wat was hun plaats?

Daarvan horen de jongeren weinig of niets, want wie tot die groep hoort heeft niet veel behoefte aan verhalen. En het verhaal van vijf jaar angstig en beklemd wachten op het einde geeft weinig voedsel aan de verbeelding.

Het schijnt mij toe, dat veel jonge mensen die lezen en verhalen horen over de bezettingstijd een geheim verlangen hebben naar het opwin-

dende bestaan, dat toen door sommigen moet zijn geleid. Uiteraard identificeren zij zich met de helden. Wie zou zichzelf de rol toedenken van de verraders, de misdadigers, de zevenstui-versmannen?

En wie ziet zichzelf als de gewone bange burgerman die liever geen risico liep en zich maar zoveel mogelijk buiten schot hield? Dat zijn geen aantrekkelijke rollen.

Het ligt veel meer in de lijn, dat de jongeren in de geest stoutmoedige verzetsdaden plegen, sabotage en misdaden verrichten en op listige wijze de onderdrukker te lijf gaan.

En misschien zouden enkele van hen dat ook wel gedaan hebben, als zij twintig jaar eerder hadden geleefd. Maar het is veel waarschijnlijker, dat zij bij de meerderheid van de afwachters behoort zouden hebben en het is zelfs mogelijk, dat zij uit angst of om enige andere beweegredenen aan de verkeerde kant zouden hebben gestaan. Want er zijn wetten die zeggen dat de uitzonderingen zich aan de uiteinden bevinden en dat daartussen de grote massa van de gewone mensen ligt, niet heldhaftig, niet schurkachtig.

Intussen zijn die helden van de verbeelding vrij genadeloos. Ook dat is een verschijnsel, dat wij dagelijks kunnen waarnemen. Zij zijn gewoonlijk veel genadelozer dan de echte verzetshelden, de oud-gevangenen en zij die de concentratiekampen hebben leren kennen. Zij die in de pure en ongenueerde wereld van de fantasie leven eisen van iedereen de doodsvrachting en heldenmoed die zij zichzelf toedenken.

Het is allemaal heel begrijpelijk, maar niet reëel. De ouderen weten hoe weinig er te voorspellen is over het gedrag van hen die leeuwen zijn zolang er geen gevaar dreigt. Zij hebben gezien, dat mensen die van de beste voornemens bezielde waren en op het kritieke ogenblik door de knieën gingen en in de schuilkel-der verdwenen. Zij weten ook, dat brave burgers die tot het ogenblik van de beproeving de meest banale levenswandel hadden gehad, volstrekt onverwachte kwaliteiten ontplooiden en tot ware tijgers uitgroeiden.

Hoe iemand reageert op het gevaar en op onmenselijkheid, weet hij pas als hij er voor is gesteld. Voor die tijd kan men zich van alles voornemen, wie niet beproefd is kan geen garanties geven. Daarom meen ik, dat men voorzichtig moet zijn met het oordelen over hen die wel beproefd zijn.

Een oud-minister heeft — nog in de oorlogstijd — gezegd: „Niet wie fout gedaan hebben, maar wie fout geweest zijn, moeten gestraft worden.”

Ik geloof, dat zelden een minister een wijzer woord heeft gesproken. Wie aan de goede kant wil staan, kan zich voornemen nooit fout te zijn. Hij kan vooruit niet zeggen, dat hij nooit fout zal handelen. En laten wij maar hopen, dat de dagdromers nooit beproefd zullen worden.

H. H.

uitzendingen van het humanistisch verbond

maandag 12 december 19.40 uur:

Libbe van der Wal: „Herdenking Leo Polak” (Hilv. II)

maandag 12 dec. 19.05 uur:

Televisie-uitzending (Ned. I)

maandag 19 dec. 19.40 uur:

W. van Dooren: „Alles is betrekkelijk”. (Hilv. II)

maandag 26 dec. 19.40 uur:

J. C. Brandt Corstius: „Tien minuten Kerstmis zonder oude Germanen en nieuwe Christenen”